

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 33040/1

בבית הדין הרבני האזורי אשדוד

לפני כבוד הדיינים:

הרב מיכאל צדוק – אב"ד, הרב אלימלך וסרמן, הרב אריאל שוייצר

המנוח:	פלוני ז"ל
המבקשת:	פלונית (האלמנה) (ע"י ב"כ עו"ד רענן בר זוהר)
נגד	
המשיבים:	אלמונים (הורי המנוח) (ע"י ב"כ עו"ד צביקה כספי)

הנדון: קיום ופרשנות הסכם חלוקת עיזבון; תוקף הודאות באי כח ואפוטרופוס

פסק דין

בפני בית הדין מונחת בקשה למתן צו ירושה לחלוקת כספי פיצויים שנפסקו לטובת עיזבון המנוח.

המנוח נהרג בשנת תשס"ז–2006 בתאונת עבודה, והותיר אחריו אלמנה והורים. במסגרת בקשה משותפת למתן צו ירושה, הגישו ההורים והאלמנה הסכם, ובו נכתב בין היתר כי כספי פיצויים שיתקבלו מחברת הביטוח של המעביד יחולקו בין הצדדים באופן הבא: 500,000 ₪ ראשוניים שיתקבלו מהתביעה יינתנו לאלמנה, וכל סכום נוסף שיתקבל יחולק בין האלמנה לבין ההורים שווה בשווה. הסכם זה אושר ע"י בית הדין וקיבל תוקף של פסק דין ביום ט' אלול תשס"ז (28.3.2007).

בתביעות שהוגשו מאוחר יותר כנגד המעביד בביהמ"ש המחוזי ובביהמ"ש העליון נפסקו פיצויים כדלהלן: סך של 921,080 ₪ לעיזבון המנוח, ועוד סך של 1,061,484 ₪ לתלויים במנוח, ובמקרה זה לאלמנתו.

בדיון שהתקיים בבית הדין בענין הבקשה להוצאת צו ירושה בהתאם להסכם הנ"ל, הציגו הצדדים עמדות חלוקת בנוגע לאופן שבו אמורים להתחלק כספי הפיצויים:

עמדת האלמנה היא כי ההסכמות הנ"ל אינן מתייחסות לפיצויים שנפסקו לה עקב היותה "תלויה" במנוח, שכן כספים אלה אינם חלק מכספי העיזבון, ומשום כך לא היו כלולים בהסכם. בהתאם לכך, בקשתה היא שביה"ד יוציא צו ירושה ולפיו 500,000 ₪ ראשוניים מכספי הפיצויים שנפסקו בתביעת העיזבון + מחצית מהיתרה של כספי תביעה זו שייכים לאלמנה (בסה"כ מכספי העיזבון: 710,540 ₪), והמחצית האחרת מיתרת כספי תביעה זו שייכת להורים (סה"כ: 210,540 ₪). שאר הכספים שהתקבלו מחברת הביטוח עבודה בהיותה "תלויה" שייכים לה בלבד, ואין להורים חלק בהם (סה"כ לאלמנה 1,772,024 ₪).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מנגד, ההורים טוענים כי ההסכם הנ"ל התייחס לכלל הפיצויים שיתקבלו מחברת הביטוח של המעביד, ועל כן יש להתחלק בכל סכום הפיצויים שווה בשווה, לאחר ניכוי 500,000 ₪ הראשונים שיינתנו לאלמנה בהתאם להסכמות (בסה"כ 1,241,282 ₪ לאלמנה, ו-741,282 ₪ להורים).

יצוין, כי בפועל הכספים שהתקבלו בתביעת התלויים הועברו זה מכבר לאלמנה על פי החלטת ביהמ"ש המחוזי. לפיכך המחלוקת בין הצדדים כעת היא כיצד יש לחלק את הכספים שנפסקו לטובת העיזבון במסגרת צו הירושה שיוציא ביה"ד, באופן שהחלוקה הסופית של כלל הכספים (כספי עיזבון וכספי תלויה) תתאים להסכמות הצדדים שקיבלו, כאמור, תוקף של פסק דין בבית דין זה.

א. עובדות הצריכות לענייננו;

ב. טענות הצדדים;

ג. הגדרת נושאי הדיון;

ד. ספק בפרשנות נוסח שטר;

ה. פרשנות שטר על פי כוונתו ותכליתו;

ו. דיון על תכלית ההסכם שלפנינו;

ז. הודאה מכללא היוצאת מדברי באי כח בדיונים ובכתבי טענות;

ח. תוקפה של הודאת אפוטרופוס;

ט. קביעת סך הממון המוטל בספק;

י. סמכות ביה"ד לדון בהסכם הכולל נכסים שמחוץ לעיזבון;

יא. סמכות ביה"ד לדון בפרשנות ההסכם.

א. עובדות הצריכות לענייננו

הצדדים עברו דרך ארוכה בהליכים המשפטיים שביניהם. הם נכנסו ויצאו פעמים רבות בשערי בית דין זה, עניינם נדון מספר פעמים בפני בית הדין הגדול, והגיע אף לבית המשפט העליון בתיק בג"ץ 1854/13 פלונית נ' פלוני (2014).

בפסק זה לא נמנה את כל התהפוכות שעברו הצדדים, כמו גם עמדות הצדדים שהשתנו לפי הענין הנדון והערכאה שבפניה הם עמדו, ונפרט רק ציוני דרך עיקריים ועובדות הצריכות לענייננו:

המנוח והאלמנה נישאו זה לזו כדמו"י בתאריך כ"ו טבת תשס"ב (10.1.2002). בני הזוג היו נשואים כארבע שנים וחצי, עד למותו בטרם עת של המנוח ביום ג' בתשרי תשס"ז (25.9.2006)

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתאונת עבודה, במקום עבודתו במפעל יקבי כרמל מזרחי. מקום מגוריהם היה באשדוד, בדירה אשר הזכויות בה היו רשומות על שם הורי המנוח.

ביום כ"ג כסלו תשס"ז (14.12.2006) הוגשה על ידי אבי המנוח בקשה למתן צו ירושה על עזבון המנוח. בבקשה נכתב כי המוריש לא השאיר אחריו צוואה וכי יורשי המנוח כולם בגירים והם אלמנתו ושני הוריו. ביום א' ניסן תשס"ז (20.3.2007) התייצבו הורי המנוח, אלמנתו, ובני משפחה נוספים בבית הדין, והגישו לבית הדין מסמך הסכמות שסומן ע"י ביה"ד באות א', וזו לשונו של המסמך (חלק מההוספות בסוגריים הן הבהרות של ביה"ד):

"לכבוד

בית הדין הרבני האזורי

אשדוד

א.נ.,

הנדון: הסכמות צדדים למתן צו ירושה

אנו החתומים מטה: [מ' ר'] (האלמנה).

[מ"י ר'] (אם המנוח).

[ג' ר'] (אבי המנוח).

הגענו להסכמות למתן צו ירושה של המנוח [ב' ר'] ת"ז... מאשדוד.

לפי החלוקה המוסכמת שלהלן:

1. כל יתרות הכספים ישארו בידי האלמנה [מ' ר']
2. כל תכולת הדירה ב... באשדוד ישארו בידי האלמנה [מ' ר']
3. כל הכספים שיתקבלו מהמוסד לביטוח לאומי ישארו בידי האלמנה [מ' ר']
4. ל[מ' ר'] (האלמנה) ניתנת זכות מגורים בדירה ב... השייכת ל[מ"י וג' ר'] (הורי המנוח) לכל תקופת אלמנותה, ללא תשלום שכר דירה. באם תפנה את הדירה זכותה לקבל את שכר הדירה עבור הנכס במשך 5 שנים מיום הפינוי.
5. כספים שיתקבלו מחברת הביטוח של יקבי כרמל (המפעל המעסיק) יחולקו לאחר תשלום הוצאות המשפט (אגרות, ושכ"ט עו"ד) בין הצדדים, כאשר 500,000 ₪ ראשונים ישולמו לאלמנה [מ' ר']. כל סכום נוסף שיתקבל יחולק בין האלמנה [מ' ר'] לבין ההורים [מ"י וג' ר'] שווה בשווה.

דוגמאות:

1. במידה וגובה הפיצוי יהיה 500,000 ₪ – כולו שייך ל[מ' ר'] (האלמנה).
2. במידה והפיצוי יהיה בסכום של 1500000 ₪, מיליון ₪ יהיו שייכים ל[מ' ר'] (האלמנה) ויתרה 500,000 ש"ח שייכים ל[מ"י וג' ר'] (הורי המנוח).
6. הנכס במושב בגוש... בחלקה... מגרש... יועבר לבעלות ההורים: [מ"י וג' ר']

ולראיה באנו על החתום:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(-) [מ' ר'] (האלמנה) (-) [מ' ר'] (אם המנוח) (-) [ג' ר'] (אבי המנוח)

במהלך הדיון התברר לבית הדין כי האלמנה זקוקה לחליצה. בפרוטוקול בית הדין צוינו הגשת ההסכמות בענין הירושה והתחייבות הורי המנוח לעריכת החליצה. בהחלטה בתיק הירושה באותו יום קבע בית הדין כי הטיפול בתיק ימשך לאחר הופעת אחי המנוח בפני בית הדין, ולאחר שיחתמו על הסכמות הצדדים שהוגשו לתיק בית הדין.

ביום ט' ניסן תשס"ז (28.3.2007) נערכה חליצה כדת וכדין, וניתן פסק דין בתיק החליצה המאשר עובדה זו. גם בתיק הירושה ניתן פסק דין באותו יום, ושם נאמר כי "ביה"ד נתן תוקף פס"ד להסכמה האמורה". פסק דין זה שוחרר ביום א' אייר תשס"ז (19.4.2007).

בטרם נמסר לצדדים פסק הדין בענין הירושה, הוגשה ביום ל' ניסן תשס"ז (18.4.2007) בתיק הירושה בקשה מטעם האלמנה, ובה היא מבקשת להקפיא את מתן צו הירושה עד להודעה אחרת מצדה או מצד בא כוחה. בהמשך לבקשה הנ"ל, ביום כ"ח אייר תשס"ז (16.5.2007), הגיש ב"כ האלמנה "בקשה לביטול פסק דין לאישור הסכם חלוקת עיזבון".

בנימוקים לביטול פסק הדין נכתבו, בין היתר, הדברים הבאים (ציטוטים נבחרים):

בהסכם זה הביאו אבי המנוח את האלמנה לוותר שלא מדעת על רכוש שהיה מגיע לה עפ"י כל דין מחד גיסא, ומאידך גיסא, הציג מצג שווא שכאילו הוא ורעייתו מוותרים על זכויות בעיזבון שממילא לא היה מגיע להם והיה מלכתחילה מגיע למבקשת. למעשה, התברר לאלמנה בדיעבד כי בהסכם לחלוקת עיזבון שעליו חתמה, היא מוותרת הלכה למעשה על החלק הארי של העיזבון המגיע לה כדין (סעיפים 4 ו-6 מהבקשה הנ"ל).

האלמנה מאובחנת מזה שנים רבות כסובלת מפיגור שכלי ולוקה בליקויים קשים ביותר בתחום הקוגניטיבי דבר המונע ממנה להבין על מה היא חתמה וגורם לכך שתאמין לכל אדם ובוודאי למשיב שהיה אבי בעלה (סעיף 10 מהבקשה הנ"ל).

דיון בבקשה לביטול פסק הדין שנתן תוקף להסכמות הצדדים בענין הירושה התקיים ביום י"ב מרחשון תשס"ח (24.10.2007). ב"כ האלמנה טען בשמה כי הסכם חלוקת העיזבון פוגע "על פניו", כלשונו, בזכויות האלמנה, והוסיף כי יש בידיו "מסמך לגבי כשרותה של האלמנה והיות שחתמה בזמן שלא היתה במצב שיכולה לחתום". תגובת ב"כ אבי המנוח היתה כי לפי חוות הדעת הפסיכיאטרית שקיבל מב"כ האלמנה מדובר בפיגור שכלי קל, וכי ההסכם נכתב ע"י אבי המנוח בנוכחות אם ואח האלמנה ואח"כ נחתם על ידה. לדבריו "אין בירושה רכוש או בית ורק זכות תביעה של התאונה, ותמורת זה נתן האב מגורים לאלמנה בדירה". על כך השיב ב"כ האלמנה כי היא לא היתה צריכה לוותר על זכותה לגמלה חודשית ולפיצויים, וכן לא על הנכס במושב הרשום על שם המנוח.

במהלך הדיון הביא בית הדין את הצדדים להסכם פשרה שפרטיו לא נרשמו בפרוטוקול. בהחלטה שניתנה נאמר: "ב"כ הצדדים יגישו הסכם לאישור ביה"ד לפי הסיכום שהושג ע"י ביה"ד, וביה"ד יתן פס"ד בהתאם". עיקרה של הפשרה היתה כי הדירה בה מתגוררת האלמנה והרשומה על שם הורי המנוח תועבר לבעלותה המלאה, ויתר פרטי ההסכם יישארו בעינם. פרטים נוספים אודות תוכנו של הסכם הפשרה מנקודת מבטו של אבי המנוח, ניתן ללמוד מההודעה/בקשה שנמסרה על ידו ביום כ"ד כסלו תשס"ח (4.12.2007), ובה נכתב, בין היתר כי "מתבקש ביה"ד ליתן פס"ד כהסכמת הצדדים בפני ביה"ד, בקנין, ביום י"ב חשוון תשס"ח (24.11.07) לנוסח הרצוי ב"כ". לתגובה צורפה הודעה בלשון זו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"הודעה לביה"ד מטעם המשיב 1

1. בישיבת ביה"ד מיום י"ב חשוון התשס"ח הצדדים הגיעו להסכמות דלהלן:

א. הבקשה לביטול פסק הדין שניתן ביום ט' ניסן תשס"ז, לפיו אושר הסכם שנחתם בין המבקשת למשיב 1 (להלן: ההסכם) תידחה, בכפוף לאמור להלן.

ב. המבקשת מצהירה כי חתמה על ההסכם אשר אושר ע"י ביה"ד ביום ט' ניסן תשס"ז מתוך הסכמה וללא כל לחץ וכי חתמה על ההסכם זה לאחר שתוכנו הוסבר לה והבינה את משמעותו והסכימה לו.

ג. בהמלצת ביה"ד הסכימו הצדדים כי ההסכם ישונה כך שהמבקשת תהיה הבעלים של הדירה ברחוב... אשדוד, הידועה כחלקה... בגוש... (להלן: הדירה) אך הזכויות תרשמה ע"ש המבקשת רק לאחר שיינתן פס"ד סופי וחלוט בתביעות הנזיקין אשר תוגשנה, הן ע"י העזבון והן ע"י האלמנה המבקשת, (להלן: האלמנה) כנגד המעביד של המנוח וכנגד כל מי שאחראי למות המנוח.

2. אשר על כן מתבקש ביה"ד ליתן צו כדלהלן:

א. יורשי עזבון המנוח [ב' ר'] ז"ל, ת.ז... (להלן: המנוח) הינם הוריו [ג' ר'] ו[מ' ר'] (להלן: [מ' וג' ר']).

ב. דירת מגורי המנוח הידועה כחלקה... בגוש... הרשומה ע"ש [מ' וג' ר'] תירשם ע"ש האלמנה. כל ההוצאות והמסים הכרוכים בהעברת הבעלות ע"ש האלמנה יחולו על האלמנה. הזכויות תרשמה בפועל ע"ש האלמנה רק לאחר מתן פס"ד סופי בתביעות העיזבון והאלמנה לפיצויים מהמעביד.

ג. הבית הרשום במשרדי מ.מ.י ע"ש המנוח בתיק מס'... והידוע כחלקה... בגוש... ירשם בשווה ע"ש [מ' וג' ר']. הוצאות רשום הבית ע"ש [מ' וג' ר'] יחולו על [מ' וג' ר']

ד. מכל סכום שיפסק בתביעת הפיצויים, הן בפסק הדין לאלמנה והן בפסק הדין לעיזבון, לאחר כל תשלום הוצאות המשפט ושכ"ט עו"ד, תקבל האלמנה סך של 500,000 ₪, ואילו הסכומים העודפים על סך 500,000 ₪, יחולקו כך שהאלמנה תקבל מחציתם והמחצית האחרת תחולק שווה בשווה בין [מ' וג' ר']

3. בית הדין מתבקש ליתן צו כאמור בבקשה זו התואמת את הסכמת הצדדים מיום י"ב חשוון תשס"ח.

למרות ההסכמות אליהן הגיעו הצדדים בפני בית הדין, השיב ב"כ האלמנה ביום כ"ט טבת תשס"ח (7.1.2008), "כי ההסכמה מיום י"ב חשוון התשס"ח אין לה תוקף, ואין מנוס אלא לסגור את התיק המתנהל בפני בית הדין הנכבד מחוסר סמכות...".

לאחר דיונים ממושכים, נתן ביה"ד פסק ארוך ומנומק מיום י"ב תשרי תשע"ב (10.08.2011) ובו דחה את תביעת ב"כ האלמנה לביטול ההסכם. בפסק זה נכתב בין היתר (צוטטו הסעיפים הרלוונטיים לנדון דנן):

1. על יסוד ההסכם שבין הצדדים, ינתן צו ירושה לפיו הזוכים בעזבון המנוח הם האלמנה והורי המנוח. תירשם הערה בצו הירושה לפיה העזבון לא יחולק בטרם יינתנו החלטות או צווים נוספים לענין זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

2. התביעה לביטול פסק הדין שנתן תוקף להסכם לחלוקת העזבון שנחתם בין הורי המנוח לבין האלמנה, נדחתה. עם זאת, ההסכם יבוצע על פי הוראות שיינתנו בעתיד, כאמור בפסק הדין הנוכחי.

3. הורי המנוח יגישו לרשם המקרקעין באשדוד בקשה לרישום הערת אזהרה לטובת האלמנה בהתאם לסעיף 4 במסמך "הסכמות צדדים למתן צו ירושה" שצוטט בתחילת פסק דין זה. בהערת האזהרה יירשם כי היא תימחק לפי החלטת בית הדין הרבני. עם ביצוע רישום ההערה, תוגש לנו הודעה, אליה יצורפו הבקשה לרישום הערת האזהרה, החלטת רשם המקרקעין ונסח רישום. ההודעה על נספחיה תומצא ישירות גם אל ב"כ האלמנה או אל אחד מאפוטרופוסייה, אשר רשאים להתייחס לכך תוך 15 יום מעת ההמצאה. אישור על ההמצאה יצורף להודעת ב"כ הורי המנוח. לאחר המועד האמור, וככל שלא תהיה מניעה לכך, יתן בית הדין צו חלוקת עזבון (חלקי) לפיו הנכס במושב... יירשם במלואו על שם הורי המנוח בחלקים שווים. נוסח מוצע לצו זה יצורף להודעה ע"כ ב"כ הורי המנוח.

5. הצדדים יגישו תוך שלושים יום הודעות בכתב (עם העתק ישירות לצד שכנגד) ובהן יתייחסו לשאלות שנשארו פתוחות, בענין הסכם הפשרה עליו קיבלו בקניין בבית הדין ובעניין הכתובה, כמבואר בפסק דין זה. בית הדין ממליץ לצדדים לנהל ביניהם משא ומתן ולהגיע להסכמות שיוגשו לאישור בית הדין.

בהתאם לפסק זה הוצא ע"י בית הדין באותו יום צו ירושה, בו נכתב מיהם היורשים על פי דין את עזבון המנוח, ונוספה בו הערה כי "העזבון לא יחולק בטרם יינתנו החלטות או צווים נוספים לענין זה."

על פסק הדין הנ"ל הוגש ערעור לביה"ד הרבני הגדול ע"כ ב"כ האלמנה. אולם בית הדין הגדול דחה את הערעור בתיק (רבני גדול) 862770/1, ופסק בתאריך כ"ט טבת תשע"ב (24.10.2012) כדלהלן:

הערעור נדחה על כל חלקיו, ועל הצדדים לפעול לפי פסק דינו של בית הדין האזורי.

לאחר קביעתו של בית הדין הרבני הגדול התהפכו היוצרות, בכל הנוגע לטענות הצדדים לגופן של ההסכמות:

אפוטרופסי האלמנה ביקשו שבית הדין ייתן תוקף להסכמות השניות שאליהן הגיעו הצדדים בדיון מיום י"ב מרחשון תשס"ח (24.10.2007), וכפי שהודה ב"כ הורי המנוח בהודעתו לביה"ד מיום כ"ד בכסלו תשס"ח (4.12.2007) המובאת לעיל, ויינתן צו ירושה בהתאם להסכמות הנ"ל.

מנגד, הורי המנוח טענו כי אין כל פרוטוקול מדיון שהתקיים בביה"ד, המתעד את פרטי ההסכם אותם תובעים ב"כ האלמנה והאפוטרופוסיים שלה לתקן בצו הירושה. בנוסף, אין תיעוד על אישור של ביה"ד להסכמות הנ"ל ועל קבלת קניין על ההסכמות הנ"ל. ב"כ הורי המנוח אמנם הודה כי דובר בע"פ על ההסכמות הנ"ל באותו דיון שהתקיים ביום י"ב חשון תשס"ח (24.10.2007), אולם מכיוון שאחי האלמנה שהם כיום האפוטרופוסיים של האלמנה, התנגדו להסכם הנ"ל ועיכבו את חתימת ההסכם עד להיום, אין כיום הסכמה מצד הורי המנוח לחתום על ההסכם הנ"ל, ממילא ההסכם הראשון שנחתם בין הצדדים ביום א' בניסן תשס"ז ושקיבל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תוקף של פסק דין ביום ט' ניסן תשס"ז (28.3.2007) הוא ההסכם היחיד התקף על פי דין, ועל בית הדין להוציא צו ירושה בהתאם להסכם הנ"ל.

לאחר דיון בטענות הצדדים, ניתנה החלטת בית הדין מיום ב' טבת תשע"ה (24.12.2014), אשר נתנה תוקף של פסק דין להסכמות השניות, ונכתב בה בין היתר, כדלקמן (הסעיפים הנוגעים לנדון דנן):

לאור הנ"ל פוסקים:

א. לאחר שניתן צו ירושה הקובע כי הזוכים בעיזבון המנוח הם האלמנה והורי המנוח ועל יסוד ההסכם השני שהוסכם בין הצדדים יחולק עיזבון המנוח כדלהלן:

1. דירת מגורי המנוח הידועה כחלקה... בגוש... הרשומה ע"ש [מי' וג' ר'], תירשם ע"ש האלמנה. כל ההוצאות והמסים הכרוכים בהעברת הבעלות ע"ש האלמנה יחולו על האלמנה.

2. הבית הרשום במשרדי מ.מ.י ע"ש המנוח בתיק מס'... והידוע כחלקה... בגוש... ירשם בשווה ע"ש [מי' וג' ר'], הוצאות רשום הבית ע"ש [מי' וג' ר'] יחולו על [מי' וג' ר'].

3. הצדדים ישתפו פעולה בביצוע ההעברות הנ"ל. אם יתעורר צורך, יגישו הצדדים לחתימת בית הדין נוסחי צווים פורמליים לצורך המצאתם לרשם המקרקעין ולמנהל מקרקעי ישראל.

4. אם יהיה צורך, הצדדים רשאים לחזור ולפנות לבית הדין בעניינים שנותרו במחלוקת בנושא חלוקת העיזבון.

על החלטה זו הוגש ערעור לביה"ד הרבני הגדול ע"י הורי המנוח, כאשר לטענתם טעה ביה"ד בהחלטתו לתת תוקף להסכמות השניות מיום י"ב מרחשון תשס"ח (24.10.2007), בעוד שההסכם התקף הוא ההסכם הראשון מיום ט' ניסן תשס"ז (28.3.2007).

גם ערעור זה נדחה ע"י בית הדין הרבני הגדול, בהחלטה שניתנה ביום כ"א כסלו תשע"ו (3.12.2015).

ב. טענות הצדדים

למעשה, פניית ב"כ האלמנה כעת לביה"ד נובעת מכח סעיף 4 מהחלטת ביה"ד מיום ב' טבת תשע"ה (24.12.2014), ולפיה בית הדין הותיר פתח לצדדים לחזור ולפנות לבית הדין בעניינים שנותרו במחלוקת בכל הנוגע לאופן חלוקת העיזבון.

יצוין, כי המחלוקת בין הצדדים בנוגע לפרשנות ההסכם בנושא חלוקת כספי הפיצויים, עלתה כבר בדיון שהתקיים בפני בית הדיון ביום ח' תשרי תשע"ה (2.10.2014) (ר' פרוטוקול הדיון הנ"ל, שורות 17 ואילך), אם כי עיקרו של הדיון דאז לא נסוב על ענין זה ולא ניתנו החלטות לגביו, וסביר להניח כי סעיף 4 מההחלטה הנ"ל נולד גם בעקבות מחלוקת זו.

עוד יצוין, כי אין מחלוקת בין הצדדים שבכל הנוגע לאופן חלוקת כספי הפיצויים לא היו שינויים בין ההסכם הראשון לחלוקת העיזבון שאושר בבית הדין ביום ט' ניסן תשס"ז (28.3.2007), לבין ההסכמות השניות שאליהן הגיעו הצדדים בעל פה ביום י"ב חשוון תשס"ח (24.10.2007). לפיכך, הבסיס לנדון שלפנינו הוא ההסכם הראשון לחלוקת העיזבון (להלן: ההסכם). אמנם, בעקבות גיבוש ההסכמות השניות הגישו ההורים, כאמור, נוסח הסכם שני, שלדבריהם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תואם את ההסכמות שגובשו במהלך הדיון, אולם אין ללמוד דבר לגבי הסכמות הצדדים ממסמך לא חתום שהוגש על ידי אחד הצדדים ושנדחה לאלתר על ידי הצד שכנגד.

טענות ב"כ האלמנה מבוססות על עיקרון היסוד כי תביעת התלויים היא תביעה נפרדת מתביעת העיזבון, ואשר על כן איננה חלק מנכסי העיזבון. על בסיס עיקרון זה, מציב ב"כ האלמנה שלוש טענות עיקריות לכך שאין מקום להורות על חלוקת פיצויי התלויה בין האלמנה לבין ההורים (החלוקה דלהלן אינה של ב"כ האלמנה):

א. ההסכם בין האלמנה להורים הינו הסכם לחלוקת עיזבון המנוח, וכפי שנכתב בכותרת ההסכם: "הסכמות הצדדים למתן צו ירושה". לפי לשון ההסכם ומהותו, הרי הוא חל על חלוקת העיזבון, ולא על זכויות שאינן חלק מהעיזבון, ובכללן פיצויי התלויה המגיעים לה בגין הנזקים שנגרמו לה עקב היותה תלויה במנוח.

ב. ככלל, ההסכם בא להיטיב עם האלמנה, כך על פי רוח ההסכם, כך על פי דברי ההורים עצמם בהזדמנויות רבות, וכך על פי הבנתם של ערכאות שונות שההסכם היה לנגד עיניהם. הטבה זו ניתנה לאלמנה, לטענת בא כוחה, לאור וויתורה על הזכויות המגיעות לה על פי דין בבית במושב שהיה רשום ע"ש המנוח. בהתאם לכך, יש להבין גם את הסעיף בהסכם העוסק בחלוקת כספי הפיצויים (סעיף 5) ככזה הבא להיטיב עם האלמנה, בכך שנותן לה זכות קדימה בגביית 500,000 ₪ הראשונים מכספי הפיצויים. למעשה, מדובר בהטבה של 250,000 ₪ בלבד, שכן האלמנה ממילא זכאית על פי דין למחצית מהסכום הנ"ל. לדברי ב"כ האלמנה, אלמלא ההסכם לחלוקת הירושה, היתה האלמנה זכאית על פי דין ל-100% מכספי הפיצויים שנפסקו לטובת התלויה, ול-50% מכספי הפיצויים שנפסקו לטובת העיזבון, כלומר, האלמנה היתה זכאית לכספים בסכום כולל של 1,522,024 ₪ (1,061,484 ₪ שנפסקו לטובת התלויה + 460,540 ₪, שהם מחצית מסך של 921,080 ₪ שנפסקו לטובת העיזבון). לפי פרשנות צד האלמנה את ההסכם, ההסכם אכן היטיב עם האלמנה והביא לכך שהיא תגדיל את חלקה בפיצויים, ותקבל בסך הכל 1,772,024 ₪ (1,522,024 ₪ הנ"ל + 250,000 ₪ שנוספו לה על פי ההסכם מ-500,000 ₪ הראשונים מתביעת העיזבון). לעומת זאת, לפי פרשנותם של ההורים את ההסכם, נמצא שההסכם דווקא מרע את מצבה של האלמנה, שכן לשיטתם האלמנה זכאית רק ל-500,000 ₪ הראשונים מכלל כספי הפיצויים, ובשאר הכספים שנתקבלו, הן בתביעת התלויים והן מתביעת העיזבון, הצדדים אמורים להתחלק שווה בשווה. נמצא שלדברי ההורים האלמנה זכאית לסך של 1,241,282 ₪ בלבד, היינו 500,000 ₪ הראשונים מתביעת העיזבון + 210,540 ₪ מהיתרה של תביעה זו (50% מ-421,080 ₪ הנותרים מסך כספי העיזבון, לאחר ניכוי 500,000 ₪ הנ"ל) + 530,742 ₪ (50% מתביעת התלויים העומדת על סך 1,061,484 ₪).

ג. פרשנות ההורים להסכם לחלוקת הירושה מביאה לחוסר סמכות של בית הדין לדון בנושא, וממילא לחוסר סמכות לאשר את הסכמות הצדדים שהוגשו בפניו בזמנו, שכן סמכות בית הדין היא לחלק את נכסי העיזבון בלבד, ואינה חלה על זכויות אישיות של היורשים שאינן חלק מהעיזבון. מאחר שהפיצויים שנפסקו לטובת האלמנה בהיותה תלויה אינם חלק מהעיזבון, הרי שלפי עמדת ההורים הסכם העיזבון מתייחס גם לנכסים שמחוץ לעיזבון, וכפועל יוצא מכך אין סמכות לבית הדין לדון בהם. מטעם זה גם פסקי הדין הקודמים של בית הדין ניתנו בחוסר סמכות, שכן לטענת ההורים הדיון נסוב סביב הסכם הכולל, כביכול, זכויות שאינן חלק מהעיזבון. ב"כ האלמנה טען אף לחוסר סמכות של ביה"ד להתערב במעשה עשוי של ביהמ"ש המחוזי שהעביר את מלוא כספי התלויה לידי האלמנה (כפי שיפורט להלן).

הטענות העיקריות של ההורים הן:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. ההורים אינם חולקים על עיקרון היסוד, ולפיו יש הפרדה בין תביעת התלויים לתביעת העיזבון. אולם לדעתם הצדדים רשאים לשנות עיקרון זה בהסכמה הדדית, וכפי שנעשה בתיק זה כבר בתחילת הדרך. לדבריהם, לצדדים היה ברור מלכתחילה כי קיימת זכות לאלמנה בהיותה תלויה במקביל לזכויות היורשים בעיזבון. לאור הבנה זו נקבע בסעיף 5 מההסכם הראשון כי "כספים שיתקבלו מחברת הביטוח... יחולקו לאחר תשלום הוצאות המשפט... בין הצדדים, כאשר 500,000 ₪ ראשונים ישולמו לאלמנה. כל סכום נוסף שיתקבל יחולק בין האלמנה.. לבין ההורים... שווה בשווה". לדבריהם, הפירוש היחיד של הכתוב הוא כי כל היתרה מעבר ל-500,000 ₪ הראשונים תחולק שווה בשווה בין הצדדים. כראיה לכך שההסכם שילב גם נכסים שאינם חלק מהעיזבון, מציינים ההורים את העובדה שההסכם כולל נתינת זכות מגורים לאלמנה בדירה השייכת להורים.

ב. האלמנה קיבלה יתרונות ברורים בהסכם לחלוקת עיזבון, בדמות זכות מלאה בחשבון הבנק, זכות מגורים לכל ימי אלמנותה בדירה הרשומה ע"ש ההורים, וכן הטבות נוספות, אשר לדבריהם מוערכות בסכום העולה על 1,250,000 ₪. בעת עריכת ההסכם לא היה ניתן להעריך מה יהיה סך הפיצויים שייפסקו בבית משפט, והאלמנה קיבלה יתרונות ברורים הנכונים לשעת החתימה, ולמעשה ההסכם מטיב עם האלמנה. לדבריהם, לא ניתן לפרש את ההסכם באופן שהאלמנה קיבלה את הטבות בתמורה לויתור על זכויותיה בבית במושב, שכן היה ברור שהבית נקנה מכספי ההורים, ואף היה ברשותם יפוי כח לעשות בו כרצונם. לטענתם, ההסכם נולד מפאת רצון הצדדים לדאוג למגורים לאלמנה ולמחייתה, והטבה זו הגיעה ליד האלמנה במלואה.

ג. הגדרת נושאי הדין

בראש ובראשונה יש לציין את המצב העובדתי העכשווי, כפי שזה נקבע על פי החלטת ביהמ"ש המחוזי בתיק ת"א 09-09-24508. בהחלטה הנ"ל נפסקו כספי הפיצויים שישלמו הנתבעות (=המעסיק ו/או חברת הביטוח) עקב תאונת העבודה שבמהלכה נהרג המנוח, ונעשתה בה הבחנה בין הכספים שנפסקו לטובת האלמנה (התלויה), לבין הכספים שנפסקו לטובת העיזבון. בהמשך ההחלטה אף נקבע כי הסכומים שנפסקו לעיזבון "יוקפאו" בידי הנתבעות, עד שתוכרע חלוקת העיזבון של המנוח. ככל הידוע לבית הדין, החלטה זו הינה חלוטה, ולדברי ב"כ האלמנה חברת הביטוח כבר שילמה לאלמנה את תביעת התלויה בהתאם להנחית ביהמ"ש. הדברים לא הוכחו ע"י הצד שכנגד.

הוי אומר, האלמנה כבר נחשבת "מוחזקת" בכספים שנפסקו לטובתה כ"תלויה" והעומדים (נכון לעת פסיקתם) על סך של 1,061,484 ₪. למעמד זה תיתכן השלכה לפסיקת הדין במקרה של ספק ללא הכרעה ברורה, וכפי שיבואר להלן.

כספי העיזבון, לעומת זאת, מוחזקים בידי צד ג' כאמור, עד למתן הכרעה בנוגע לאופן חלוקת העיזבון, הכרעה שאליה נדרש בית הדין כעת בעקבות בקשת ב"כ האלמנה.

כאן המקום להבהיר, כי בנוגע לפיצויים המתקבלים לאחר מיתת המוריש לא חלים דיני ירושה, ואין לראות בהם חלק מעיזבונו ההלכתי של המנוח, משום שכספים אלו לא היו ברשות המוריש מעולם, והגיעו לעיזבונו רק לאחר פטירתו (ר' לדוגמה, שו"ת מנחת יצחק ח"ז סימן קלז). הדבר נכון שבעתיים בנדון דנן, שבו מדובר בכספי פיצויים שכלל לא היה מובטח שיגיעו לבסוף לעיזבון של המוריש, שכן לא היתה וודאות הן בנוגע לזכאות לקבלתם בכלל, והן בנוגע לגובה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הסכום שיתקבל בפרט. עניינים אלו היו תלויים בהכרעות שיפוטיות שהתקבלו שנים רבות לאחר פטירת המנוח/המוריש.

מכאן, שאין לראות בהורים כ"מוחזקים" בכספי הפיצויים בסך 921,080 ₪ שנפסקו לעיזבון, למרות שההורים הם היורשים ההלכתיים הבלעדיים של עזבון המנוח, וככאלה יש לראותם כמוחזקים במקרה שישנו ספק בכל הנוגע לבעלות על חלק מהעיזבון שהיה ברשות המנוח עם פטירתו ואשר חלים עליו דיני ירושה.

בהקשר זה ראוי להוסיף, כי לאור העובדות שצוינו לעיל, הרי שכספי הפיצויים היו באותה שעה בגדר "דבר שלא בא לעולם", וככאלה אין חלים בהם הקניינים הרגילים, ואנו נזקקים לומר כי שילובם בהסכם חלוקת העיזבון שאושר ע"י בית הדין בשעתו התאפשר משום שהסכמים הנעשים בפני ביה"ד מוגדרים כקנין סיטומתא המועיל גם בנכסים הנכנסים תחת ההגדרה של "דבר שלא בא לעולם" (לפי הפסיקה הרווחת באחרונים), וכן משום שההסכם קיבל תוקף של פסק דין, וממילא הצדדים מחויבים לקיומו מכח פסיקת ביה"ד.

הנידון העומד בפנינו כעת הוא כיצד יש לפרש את סעיף 5 מההסכם לחלוקת עיזבון שקיבל תוקף של פסק דין ביום ט' ניסן תשס"ז (28.3.2007). סעיף זה, כאמור, מתייחס לאופן חלוקת כספי הפיצויים שיתקבלו מחברת הביטוח של המעסיק, וזו לשונו:

כספים שיתקבלו מחברת הביטוח של יקבי כרמל (המפעל המעסיק) יחולקו לאחר תשלום הוצאות המשפט (אגרות, ושכ"ט עו"ד) בין הצדדים, כאשר 500,000 ₪ ראשונים ישולמו לאלמנה [מ' ר']. כל סכום נוסף שיתקבל יחולק בין האלמנה [מ' ר'] לבין ההורים [מ' וג' ר'] שווה בשווה.

המחלוקת היא, האם יש להבין את הסעיף המדובר כמשמעותו הפשוטה, ולפיו המלים "כספים שיתקבלו" כוללות את סך כל הכספים שיתקבלו מחברת הביטוח, ומשמעות זו אף מתחזקת מהאמור בהמשך הסעיף – "כל סכום נוסף שיתקבל יחולק", או שמא יש לקראו כמתייחס לכספי העיזבון בלבד, וזאת בהתחשב בגורמים אחרים, כגון הכוונה העומדת מאחורי כריתת ההסכם וכדומה, העשויים לשנות את הבנת הנכתב, ולהוציא מקרא מידי פשוטו.

כאן המקום לציין, כי הצדדים מסכימים שבמסגרת ההסכמות השניות שהיו בין הצדדים בדיון מיום י"ב מרחשון תשס"ח (24.10.2007) ואשר גם הן קיבלו תוקף של פסק דין (כמפורט לעיל), לא היו שינויים בכל הנוגע לכתוב בסעיף 5 להסכם הראשון שמיום ט' ניסן תשס"ז (28.3.2007), ועל כן הדיון כעת סובב סביב פרשנות ההסכם הראשון בלבד. לפיכך תמוהה טענתו של ב"כ האלמנה בסיכומיו (סעיף ג-6) שאילו התקבל עמדת ההורים, הרי שיתברר שהאפוטרופוסים הפסידו לאלמנה, ואין בידם להפסיד לה. בדבריו אלו הוא אמנם מסתמך על פסק בית הדין מיום ב' טבת תשע"ה (24.12.2014), אולם יש לזכור שפסק זה מתייחס להסכמות השניות שנעשו בפני בית הדין על ידי האפוטרופוסים, ולא להסכם הראשון שנחתם על ידי האלמנה עצמה, ושכבר הוכרע לגביו בכמה ערכאות שהאלמנה, למרות היותה חסויה, היתה כשירה לחתום עליו.

למעלה מן הצורך נוסיף, כי גם אילו היתה מחלוקת על ההסכמות שהושגו במסגרת ההסכמות השניות בנוגע לכספי הפיצויים, הרי שלא היתה משמעות למחלוקת זו, שכן על ההסכמות השניות לא נכתב שטר ולא ניתן פסק דין המאשר אותן, וכל תקפותן של הסכמות אלו נובע מכח קנין הסודר שקיבלו הצדדים עליהם בפני בית הדין, כמבואר בפסק הדין מיום ב' טבת תשע"ה (24.12.2014). קנין זה לא היה מועיל לשנות דבר בענין כספי הפיצויים, מן הטעם שנכתב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעיל, שכספי הפיצויים הם בגדר "דבר שלא בא לעולם" ואין מועיל בהם קנין רגיל, ומאחר שההסכמות לא עלו על הכתב כמקובל ולא קיבלו בשעתן תוקף של פסק דין, אין לראות בקנין שנעשה עליהן קנין סיטומתא (פסק הדין הנ"ל שקיבל אותן כהסכמות התקפות הלכה למעשה, לא התייחס לשאלת חלוקת כספי הפיצויים, אלא לבעלות על הדירה באשדוד, כמובא לעיל).

ד. ספק בפרשנות נוסח שטר

מעיון מדוקדק בנוסח סעיף 5 הנזכר בפרק הקודם, קשה להוציא דבר חד משמעי על מה נסובו דבריו:

המשמעות הפשוטה של הכתוב היא שהצדדים יתחלקו בכל הכספים שיתקבלו מחברת הביטוח, בלא להבדיל בין כספי העיזבון לכספי התלויה. כמו כן, פתיחת הסעיף ("כספים שיתקבלו... יחולקו בין הצדדים") וסיומו ("כל סכום נוסף שיתקבל יחולק... שווה בשווה"), מרמזים על כך שעיקרו של הסעיף בא להדגיש שתהיה חלוקה בין האלמנה להורים בכל הסכומים שיתקבלו, גם במקרה שהחלוקה הזו אינה מובנת מאליה. דבר זה יש בו כדי להצביע על הכוונה לכלול בסעיף כספים שאינם עומדים לחלוקה על פי דין, כגון כספי התלויה.

לעומת זאת, ההדגשה של הסעיף הינה על היתרון הניתן לאלמנה בדמות קדימה בקבלת 500,000 ₪ הראשונים שייפסקו בתביעת הפיצויים. כמו כן, בכל הסעיף המדובר לא צוין במפורש כי החלוקה תכלול גם כספים שההורים אינם זכאים להם על פי דין (כפי שאכן נעשה בנוסח ההסכם השני שהוצע ע"י ההורים). עובדה זו מטילה בספק את האפשרות לקרוא את הסעיף הנ"ל על פי משמעותו הפשוטה, ולהתעלם מהחסר בו.

במקרה שיש ספק בלשון שטר, העיקרון הבסיסי הוא כי "יד בעל השטר על התחונה", ועל פי עיקרון זה יש לפרש את הכתוב במשמעותו המצומצמת ביותר. עיקרון זה נובע, לדעת רוב הפוסקים, מהכלל הידוע ולפיו "המוציא מחברו עליו הראיה". כלומר, במצב שאין להכריע מלשון השטר כעמדת צד מהצדדים, הממון שבמחלוקת הוא בגדר "ממון המוטל בספק", וחלים עליו דיני הכרעה בספק, ולפיהם אין מוציאים את הממון מיד מי שמוחזק בו (לבוש חו"מ סימן מב סעיף יג).

"מוחזק" לענין זה הוא כל מי שהנכס שעליו נסוב הנדון נמצא תחת ידו בשעה שבאים הצדדים לדיון, ואפילו אם החזקתו בחפץ נובעת ממעשה שנעשה שלא על פי דין, בכל זאת אין בית הדין מורה על הוצאת הנכס מידו (שו"ע חו"מ סימן מב סעיף ח, וש"ך שם ס"ק טו).

נמצא, כי בכל מקרה שיש ספק בלשון השטר, יש לבחון בעת שבאים הצדדים לדיון מי מהם "המוחזק" בממון שיש לגביו ספק ומיהו "המוציא". במקרה שאיש מהצדדים אינו מוחזק בממון הנדון, הכלל הוא שהצדדים חולקים בו ("ממון המוטל בספק – חולקים").

ה. פרשנות שטר על פי תכלית כתיבתו

אמנם, במקרה שיש ספק בלשון השטר, אין די בכך כדי לנהוג על פי הכללים של ממון המוטל בספק, אלא יש לבחון תחילה האם מתקיימות נסיבות העשויות לשפוך אור על כוונת הכתוב, והאם ניתן "להכניס" בלשון השטר משמעות התואמת את רוח הדברים, אף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אם פרשנות זו אינה כפי המשמעות הפשוטה בלשון השטר (ובמידה והלשון הכתובה בו אינה סותרת בבירור את הכוונה, כמבואר בנחל יצחק על שו"ע חו"מ סימן סא, טז ענף ב).

דין זה נלמד מהכתוב בשולחן ערוך (חו"מ סא, טז):

"יש מי שאומר שתנאי שאדם מתנה עם חברו, אין הולכים אחר הלשון הכתוב אלא אחר הכוונה".

וביארנו הסמ"ע (שם ס"ק כו) והגר"א (שם אות לט) על אתר, שהדין נאמר על פי הכלל שמצאנו בשולחן ערוך הל' נדרים (יו"ד ריח, א):

"הנודר או נשבע, רואין דברים שבגללן נשבע או נדר, ולומדים מהם לאיזה נתכוון. והולכין אחר הענין, ולא אחר משמעות דבור. כיצד, היה טעון משא של צמר או פשתים, והזיע והיה ריחו קשה, ונשבע או נדר שלא יעלה עליו צמר או פשתים לעולם, הרי זה מותר ללבוש בגדי צמר או פשתים ולהתכסות, ואינו אסור אלא להפשילן לאחוריו וגו'".

מדברי השו"ע שם ומהדוגמאות שמביא שם לדבריו, עולה בברור כי כאשר ידוע מה היו מניעיו של הנודר ומהי תכלית נדרו, מפרשים את דבריו בהתאם למניעים ולכוונה, אף על פי שמשמעות הפשוטה של נוסח הנדר אינה כן, וכאמור, כלל זה נכון גם בבואנו לפרש את לשון השטר.

בספר נחל יצחק (חו"מ שם, ענף א) מבואר שלפי דברי הסמ"ע והגר"א הנ"ל, המשווים את הלכות שטרות להלכות נדרים, אין צריך אומדנה שהיא בגדר אומדנה מוכחת כדי שנפרש את השטר על פיה, אלא די בכך שנראה מתוך הענין מה היתה כוונת הצדדים בעת עשיית השטר.

אולם בהמשך דבריו האריך הנחל יצחק להוכיח שלא כהבנת הסמ"ע והגר"א, ולדעתו הכלל המובא בשולחן ערוך – שיש לפרש שטר כפי הכוונה העומדת מאחורי כתיבתו, אף אם פרשנות זו אינה כפי המשמעות הפשוטה של הכתוב בו – נכון רק כאשר יש אומדנה מוכחת מה היתה כוונת הצדדים ומטרתם בכתיבת השטר, ואילו נפרש את השטר על פי המשמעות הפשוטה העולה מנוסח הדברים, מטרתם לא תושג. אולם במקרה שאין אומדנה מוכחת, אין הולכים אחר הכוונה, אלא אחר משמעות נוסח השטר (ולדבריו החידוש בדין זה הוא שאין צריך דוקא לאומדנות המופיעות בגמרא כאומדנות מוכחות).

עוד מבואר בנחל יצחק, שאומדנה זו צריכה להיות "אומדנה דמוכח", כלומר, אומדנה כללית הנכונה במקרים מעין אלו אצל מרבית בני האדם, ולא אומדנה הנראית לדיין במקרה פרטי והעולה מתוך ענין מסוים (ובכך הוא מחלק בין דין זה, לבין הכלל האמור בשו"ע חו"מ סימן טו, שאין לדון על פי אומדנות).

יצוין, כי הנידון האמור עד כה מתייחס למקרים שבהם כוונת החתומים על השטר אינה ניכרת מנוסח השטר, ואף המשמעות הפשוטה בשטר אינה מורה כפי האומדנה כלל. ומכל שכן שיש לפרש את דברי השטר על פי תכלית כתיבתו במקרים שאין הכרע מה המשמעות הפשוטה בנוסח השטר, ואין להותיר את הדבר בספק.

זאת ועוד, במקרה שיש ספק מה המשמעות הפשוטה בנוסח השטר, יתכן שאף לשיטת הנחל יצחק הנ"ל אין צורך באומדנה מוכחת מה היתה תכלית כתיבת השטר, אלא די בהבנה מושכלת מה היה המניע של הצדדים לכתיבת השטר ומהי תכליתם, כדי שנפרש את הכתוב בשטר על פי הבנה זו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מאחר שבנדון שלפנינו יש, כאמור, ספק מה המשמעות הפשוטה של הכתוב בהסכם, נמצא כי לאור האמור כעת יש מקום לפרש את משמעות הכתוב באופן התואם את כוונת הצדדים בעת חתימתם על ההסכם.

1. דיון על תכלית ההסכם שלפנינו

בבואנו לבדוק מהי כוונת הסעיף הנדון (סעיף 5), נזכיר תחילה כי בדבר זה חלוקים ההורים והאלמנה. ההורים טוענים שבסעיף זה האלמנה קיבלה יתרון של 500,000 ₪ הראשונים מכספי הפיצויים, ובתמורה לכך קיבלו ההורים זכות לחלוק ביתרת הכסף שיתקבל, גם אם אין הם זכאים לו על פי דין. מנגד, האלמנה טוענת כי סעיף זה הוא חלק מההטבות שניתנו לה עקב ויתורה על חלקה בבית במושב.

כאן המקום לציין, כי בית הדין ער לעובדה שמקריאה ראשונית, בלא לעיין בחומר שבתיק ובגלגולים השונים שעברו עמדות הצדדים (ובמיוחד עמדות צד האלמנה, כפי שיפורט להלן), התרשמות הקורא היא שמטרת כתיבת הסעיף היתה להיטיב אך ורק עם האלמנה ולתת לה יתרון בסך 500,000 ₪ (גם אם הדבר אינו מתיישב לגמרי עם נוסח הסעיף, כמבואר לעיל פרק ד').

התרשמות זו היתה נחלת הדיינים במוטב הקודם של בית דין זה בעת כתיבתם את פסק הדין מיום י' אב תשע"א (10.8.2011) (ר' להלן), התרשמות זו ניכרת גם בין השיטין בפסק הדין לפיצויים שהוציא ביהמ"ש המחוזי בלוד, ולבסוף – התרשמות ראשונית זו היתה גם נחלת הדיינים בבואם כעת לפסוק בנדון שבא לפנייהם.

כמה סיבות גורמות לרושם ראשוני זה (שכבר כעת יובהר, שאינו בהכרח מוטעה):

עיקרו של הסעיף המדובר מדגיש את יתרונה של האלמנה בקבלת סך 500,000 ₪ הראשונים שייפסקו כפיצויים. גם הדוגמאות המפורטות בהמשכו נראה כי באו להדגיש את יתרונה של האלמנה בחלוקת כספי הפיצויים.

אילו תכלית סעיף זה היתה לפרט את וויתורי האלמנה בתמורה להטבות המפורטות בסעיפים הקודמים, סביר להניח שהצדדים היו טורחים להבהיר עובדה זו, והיו מדגישים כי החלוקה תתבצע הן בכספי העיזבון והן בכספי התלויה, כפי שהורי המנוח אכן הדגישו בנוסח המוצע על ידם להסכם השני מסוף שנת 2007. קשה להניח כי בסעיף שמטרתו להיטיב (גם) עם ההורים לא תודגש עובדה זו הדגש היטב.

בנוסף לכך, ההסכם בכללו נקרא בפשטות כהסכם הבא להיטיב עם האלמנה, שכן כל סעיפיו (1-5), חוץ מהסעיף האחרון (6), מפרטים את יתרונה של האלמנה, ובכך נראה יותר להניח כי סעיף 5 נכתב בהמשך להטבות שפורטו בסעיפים הקודמים, ואינו בא לפרט את ה"תמורה" שנותנת האלמנה.

בהקשר לכך יצוין כי גם ההורים טענו בכל ערכאה ובכל הליך כי מטרת ההסכם היתה להיטיב עם האלמנה, וב"כ האלמנה היטיב בסיכומיו מיום כ"ד אדר ב' תשע"ו (3.4.2016) (פרק ג, נימוק שני) לפרט את הצהרות ההורים בהקשר לכך. אשר על כן, קשה לקבל כעת פרשנות המגרעת את זכות האלמנה בסך של למעלה מ- 500,000 ש"ח (היינו, מחצית מכספי התלויה).

מכל הסיבות הנ"ל קשה בהשקפה ראשונית לקבל את פרשנות ההורים להסכם, ולפיה ההטבות ניתנו לאלמנה רק בסעיפיו הראשונים של ההסכם (סעיפים 1-4) בתמורה ל"וויתור" האלמנה על כספי התלויה (שכן לטענתם הבית במושב ממילא היה עובר לבעלותם).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא למותר לצטט כאן את הנכתב בפסק שניתן ע"י בית הדין במותב קמא ביום י' אב תשע"א (10.8.2011) בהקשר לענין זה:

על פי ההסכם שנחתם בין הצדדים, אמורה האלמנה לקבל את כל יתרת כספי המנוח בבנקים (כולל המחצית המגיעה להורי המנוח מכוח הירושה), זכות מגורים בדירה השייכת להורי המנוח לכל ימי אלמנותה, סכום של 500,000 ₪ מתוך הסכום שיתקבל מתביעת העזבון נגד המעסיק של המנוח וכן מחצית של יתרת התביעה מעבר לאותם 500,000 ₪. כנגד זכויות אלו, מוותרת האלמנה על זכותה לתבוע מחצית מן הזכויות הרשומות על שם המנוח בנכס במושב.

במאמר מוסגר נוסף, כי ההורים "תרמו" ליצירת רושם ראשוני זה, לאור העובדה שהן בדבריהם בדיון והן בסיכומיהם בכתב הם חזרו ודשו רבות בנושא תוקפן של ההסכמות השניות מיום י"ב מרחשון תשס"ח (24.10.2007). נושא זה כבר נדון בבית הדין במותב הקודם ובית הדין פסק את פסקו בענין, וכבר נאמרה גם מילתו של בית הדין הרבני הגדול בענין, ולא היה מקום לחזור ולדון בו כעת. הסטת הדיון לנושא זה, גרמה לתחושה שאין להורים עמדה ברורה לגופו של הנדון שלפנינו, ואף ב"כ האלמנה התייחס לכך, בצדק, בסיכומי התשובה שלו.

מכל מקום, מן האמור עד כה עולה, לכאורה, כי ישנה אומדנה ברורה, גם אם לא מוכחת, שהסעיף המדובר בא אך ורק להטיב עם האלמנה, ולא בא לגרע את כוחה או לפרט את וויתוריה, ועל כן יש לראותו כמתייחס רק לכספי העזבון ולא לכספי התלויה. אם אכן נכונה מסקנה זו, הרי שלאור האמור בפרק הקודם, היה על בית הדין להכריע כי כל כספי התלויה שייכים לאלמנה, ויש להוציא צו ירושה כבקשתה.

אולם לאחר עיון מדוקדק בדברי הצדדים בתקופות השונות ובגלגוליהם השונים, מסיק ביה"ד כי אין לקבל התרשמות ראשונית זו כעובדה מוגמרת.

ראשית יצוין, כי למרות הרושם הראשוני שקריאת הסעיף המדובר על פי פרשנות ההורים תביא בהכרח למסקנה שהסעיף בא לגרוע מזכויות האלמנה, הרי שאם נבחן את הכתוב בו מנקודת מבטם של הצדדים באותם ימים, ניווכח שאין הדברים פשוטים כל כך:

ההסכם המדובר נערך שנים רבות לפני פסיקת ביהמ"ש על החיוב בפיצויים בכלל ועל גובה הפיצויים בפרט. הצדדים מסכימים כי באותה שעה לא היה ידוע האם ייפסקו פיצויים, ואם ייפסקו, מה יהיה שיעורם. בהקשר לכך ראוי לציין, כי גובה הסכום הסופי של פיצויי התלויה נקבע רק בערכאת ערעור בביהמ"ש העליון.

אם כן, בזמן החתימה על ההסכם לא היה ידוע לאיש מהצדדים, האם בכלל תתקבל תביעת הפיצויים, ואם תתקבל, לא היה ידוע מה יהיה הסכום שיתקבל. בכל מקרה, נראה שבאותו שלב איש לא סבר כי הסכום יהיה כה גבוה כפי שהיה לבסוף.

בהקשר לכך ראוי להפנות את תשומת הלב לפשרה שאליה חתרו להגיע ב"כ האלמנה ואפוטרופוסיה עם חברת הביטוח בשנת 2011, ולפיה סכום הפיצויים הכללי, ללא חלוקה בין כספי תלויה לכספי עזבון, יעמוד על 1,100,000 ₪ בלבד, מעט יותר ממחצית מהסכום שהתקבל לבסוף.

ב"כ האלמנה אף התייחס לפשרה זו בסיכומיו, והסביר כי ההיגיון שעמד מאחורי הפשרה (שלפי דברי הצדדים בעתביהם לערכאות אחרות לא הושגה לבסוף מחמת התנגדות ההורים) היה, שתביעת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הפיצויים היתה עשויה להסתכם בלא כלום, ובהתאם לכך הסכום של 1,100,000 היה סכום סביר בהחלט.

כאשר קוראים את הסעיף הנ"ל בידיעה (או יותר נכון, בהנחה הסבירה) כי בעת החתימה סברו הצדדים שהסכום שיתקבל מתביעת הפיצויים יעמוד פחות או יותר סביב הסכום שעליו הסכימו ב"כ האלמנה בפשרה, הרי שמתברר כי הסעיף הנדון אכן מיטיב עם האלמנה ולא מגרע את כוחה, וזאת גם אילו נפרש אותו כפרשנות ההורים העכשווית, שכן לפי האמור בו האלמנה זוכה ליתרון ניכר, המגיע לכדי מחצית מסך כל הפיצויים הצפויים להתקבל, וזאת עוד בטרם מתבצעת חלוקה כל שהיא ביתרה.

עובדה זו, שבמבט ראשון נעלמת מעיני הקורא (בעיקר מעיני הקורא המודע לסכומים הגבוהים שנפסקו לבסוף), שומטת את הקרקע מתחת לטיעון המרכזי של ב"כ האלמנה החוזר בוואריאציות שונות, ולפיו לא יתכן להבין את הסעיף הנדון כפרשנות ההורים, מן הטעם שתכלית ההסכם היתה להיטיב עם האלמנה ועל כן אין לקבל את פרשנות ההורים ולפיה ההסכם דוקא גורע מזכויותיה.

אדרבה, לאור הנתונים הידועים באותם ימים, הרי שגם אם נניח שבסעיף הנדון כלולה הטבה מסוימת להורים בכך שיתחלקו בכספי התלויה, עיקרו של הסעיף אכן בא להיטיב עם האלמנה ולהבטיח לה נתח הגון בסך הכספים העתידיים להתקבל לפי ההשערה באותם ימים.

ועולה על כולנה:

באי כח האלמנה השונים פירשו בכמה הזדמנויות את ההסכם בכללותו כהסכם המיטיב עם ההורים ומקפח את האלמנה, ובהקשר לכך ציינו בין היתר, כי ההסכם מקנה להורים זכות חלוקה בכספי פיצויים שאינם מגיעים להם על פי הדין.

הדברים עולים כבר בפרוטוקול הדיון הראשון שנערך ביום י"ב מרחשון תשס"ח (24.10.2007). בדיון הוא מנסה ב"כ האלמנה, עוה"ד כהן קדוש, להוכיח כי האלמנה לא היתה כשירה לחתום על ההסכם. במסגרת זו הוא אומר בין היתר את הדברים הבאים: "הסכם זה על פניו פוגע בזכויות האלמנה, לפיו מחולקים דברים שמגיעים לה עם הורי המנוח".

אין ספק שדבריו אלו היו מכוונים לכספי הפיצויים של האלמנה בהיותה "תלויה" במנוח, שכן על פי ההסכם שנחתם בין הצדדים, הדבר היחיד שבו אמורים להתחלק ההורים והאלמנה הם כספי הפיצויים הנזכרים בסעיף 5 להסכם, ומאחר שבכספי העיזבון חולקים האלמנה וההורים על פי דין, ברור מאליו שכוונתו היתה לחלוקת כספי התלויה המגיעים מן הדין לאלמנה בלבד.

הדברים מפורשים עוד יותר בבקשת ב"כ האלמנה, עו"ד קולסקי, מיום י"א כסלו תשס"ט (8.12.2008 – התאריך מטושטש), שהוגשה תחת הכותרת "תגובה להחלטה". בבקשתו הנ"ל הוא טוען לביטול ההסכם, ומוכיח זאת בין היתר מכך שההסכם, לדבריו, מקפח את האלמנה, ואלו דבריו בסעיף 10 מבקשתו הנ"ל (הסעיף מצוטט במלואו, ההדגשות במקור):

ב"הסכם" ניתנה זכות מגורים בדירה בה גרו המשיבה ובעלה המנוח טרם פטירתו, לכל תקופת אלמנותה (קרי עד שתחתן ו/או תמות), ללא תשלום שכר דירה, ואם תפנה את הדירה זכותה לקבל את שכר הדירה עבור הנכס במשך 5 שנים מיום הפינוי. (ס' 4 להסכמת הצדדים). יודגש כי עסקינן בדירה אשר שוויה נמוך בעשרות מונים מהנכס במושב וכפי שיפורט בהמשך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד "הוסכם" כי כספים אשר יתקבלו מחברת הביטוח של יקבי כרמל (המפעל בו עבד בעלה המנוח של המשיבה) יחולקו לאחר הוצאות משפט בין הצדדים כך שהמשיבה תקבל 500,000 ₪ ראשוניים, וכל סכום מעבר לסכום הזה יחולק בין בחלקים שווים בינה לבין המבקש ואשתו.

על פי ס' 5 לחוק פיצויי פיטורין קובע כי לגבי עובד שנפטר –

ס' 5 (א) – נפטר עובד, ישלם המעביד לשאיריו פיצויים כאילו פיטר אותו.

"שארים" לענין זה – "בן זוגו של העובד בשעת פטירתו, לרבות הידוע בציבור כבן זוגו והוא גר עימו, וילדיו של העובד שהוא בגדר תלוי במבוטח. לענין גמלאות לפי סעיף ג' לחוק ביטוח הלאומי (נוסח משולב), תשכ"ח 1968 ובאין בן זוג או ילדים, ילדים והורים שעיקר פרנסתם היתה על הנפטר וכן אחים ואחיות שגרו בביתו של הנפטר לפחות 12 חדשים לפני פטירתו וכל פרנסתם היתה על הנפטר".

לפיכך מאחר והנפטר הותיר אשה, המבקש ואשתו כלל אינם זכאים לכספים.

אם לא די בכך, ע"פ ס' 5 (ג) – "פיצויים המשתלמים לשארים (המשיבה בלבד) של עובד שנפטר לא יראו אותם כחלק מהעזבונו". קרי למשיב ו/או מי מטעמו, לא מגיעים כספים כל שהם על פי דין.

דברים אלו מדברים בעד עצמם, ודי בהם כדי להסיק למעלה מכל ספק שבאי כח האלמנה עצמם בקראם את סעיף 5 המדובר, פירשו אותו כפרשנותם העכשווית של ההורים, ולפיה החלוקה אמורה להיות בכל הכספים שיתקבלו במסגרת תביעת הפיצויים, ובכלל זה כספי התלויה.

טענות כנגד ההסכם בהיותו מקפח את האלמנה (גם) בחלוקת כספי הפיצויים הועלו ע"י צד האלמנה בפני פורומים נוספים, אך די במפורט לעיל.

באמור עד כה יש כדי לערער את הבהירות כביכול, ואת הרושם הראשוני בדבר אומדנה שכספי התלויה אינם בכלל ההסכם, ומשזו אינה עוד בגדר אומדנה מוכחת או אפילו אומדנה ברורה, הרי שעל פי האמור בפרק הקודם לא ניתן להכריע על פיה, ואנו חוזרים על קביעתנו שיש לפנינו הסכם שנוסחו אינו חד-משמעי, וגם הראיות הנסיבתיות יש בהן פנים לכאן ולכאן, וממילא לא ניתן להכריע כעמדת אחד הצדדים.

ז. הודאה מכללא היוצאת מדברי באי כח בדיונים ובכתבי טענות

לאור הממצאים המפורטים בפרק הקודם, לכאורה כף החובה נוטה כעת לאיך גיסא, שכן עלינו לבחון האם ניתן בכלל לתת לסעיף המדובר פרשנות אחרת מפרשנות ההורים, וזאת לאור ה"הודאה" בעבר של באי כח האלמנה השונים כי ההסכם כולל הסכמה לחלוקת כספי התלוים.

תחילה יצוין, כי ביחס לבעל דין עצמו, הרי שפשוט שטענותיו של אדם העומד לדין עשויות לשמש כ"הודאת בעל דין" נגדו, גם אם אלו נאמרו על ידו במטרה לפטור עצמו מן התביעה, אלא שלבסוף התבררו כי יש בהם דוקא הודאה המחייבת אותו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"הודאה מכללא" זו נלמדת מן הכלל המופיע בגמרא בכמה מקומות, ולפיו "כל האומר לא לוייתי כאומר לא פרעתי" (מובא בשו"ע חו"מ עט, א). היינו, בהצהרת בעל הדין כי לא לוח מעולם, יש משום הודאה שלא פרע. הודאה זו נזקפת לחובתו במקרה שהתברר לאחר מכן שלא כדבריו וכי היתה הלואה, וזאת למרות שהדברים לא נאמרו על ידו במפורש, ובוודאי שלא היתה לו כוונה להודות, אדרבה, הדברים נאמרו על ידו במטרה לפטור עצמו.

קצת נבחן בקצרה את השאלה העקרונית, האם יש לראות בדברים הנאמרים על ידי בא כח בדיון או שנכתבים על ידו בכתבי הטענות, משום "הודאת בעל דין" המחייבת את מרשו:

נדון מעין זה מובא בש"ך (חו"מ סימן קכד סק"ד), לענין הודאת מורשה. הש"ך מציין כי לדעת מהרשד"ם אין להתייחס להודאת מורשה כהודאת בעל דין, ואילו לדעת הריב"ש הודאת מורשה כמותה כהודאת בעל דין. הש"ך מכריע כדעת הריב"ש מכח ראייתו הברורה של הריב"ש מדברי הירושלמי (וראה חזו"א חו"מ סי' ד, שתמה על ראית הריב"ש).

אמנם הקצות החושן (שם ס"ק א) מחלק בין מקרים שונים, ומבאר כי הודאת המורשה תיחשב הודאה מחייבת רק במקרה שבעל הדין שלח אותו להודות בענין מסוים (וכנראה שלדעתו החידוש הוא שיש בכך משום "שליחות"), אך אינה נחשבת הודאה במקרה שהדברים נאמרו על דעת המורשה עצמו, בלא שבעל הדין שלחו לעשות כן. בספר ערוך השולחן (חו"מ שם סעיף ג) מבואר כי הודאת המורשה אינה חשובה כהודאת בעל דין כשבעל דינו לא שלחו להודות, משום שהמורשה לא היה נוכח באירועים הנדונים ועל כן אינו בקי בפרטי האירוע.

על כך יש להוסיף, שגם אם נניח שלא כדברי קצות החושן, ונאמר שדברי הריב"ש אמורים בכל ענין שנאמרה הודאה מפי המורשה, עדיין יש לחלק בין המורשה ההלכתי, שדינו לעניינים מסוימים כבעל דין ממש, לבין בא כח בימינו, שתפקידו רק להיות "הפה" של בעל הדין (בכך יש אולי כדי לבאר מדוע לא הובא שהודאת המורשה שלא נאמרה בשליחות בעל הדין אינה עשויה לחייב את בעל הדין משום הכלל של "לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי", ואכמ"ל).

על פי האמור עד כה נראה שיש לחלק בין טענות שנאמרו מפי בא כח מתוך ידיעה בשעת אמירתן שיש בהן כדי לחייב את בעל הדין אותו הם מייצגים (הודאה גמורה), לבין טענות שנאמרו בשעתן כדי לחזק את עמדת בעל הדין אותו הם מייצגים ורק לאחר מכן התברר שהן פעלו לרעתו (כעין "הודאה מכללא").

לסוג הטענות הראשונות יש להתייחס כהודאה המחייבת את בעל הדין, שכן חזקה על בא הכח שלא היה אומר דבר המחייב את לקוחו בלא שיקבל בתחילה את הסכמתו לכך. במקרה כזה יהיה מוטל על בעל הדין להוכיח כי דברי בא כוחו נאמרו או נכתבו בניגוד לדעתו.

בסוג השני, לעומת זאת, אין לראות הודאה המחייבת, שכן ניתן להניח שהטענות נאמרו בשעתן על ידי בא הכח מדעת עצמו כדי לחזק את עמדת מרשו מבחינה משפטית, ואין הכרח להניח כי הוא נשלח לטעון כן על ידי מרשו, ומאחר שבא הכח לא היה נוכח בשעת מעשה אין לראות בדבריו משום "הודאת בעל דין", כדברי קצות החושן לעיל.

מובן שאין לראות בדברים אלו כלל מוחלט, אלא הנחה סבירה באותם מקרים שאין לדעת האם דברי בא הכח נאמרו או נכתבו על דעת בעל הדין (יצוין כי דברי הריב"ש אליו מציין הש"ך דלעיל, מתייחסים למקרה של "הודאה מכללא" ע"י המורשה, אולם שם ברור כי הוא נשלח לטעון כן ע"י בעל הדין, ודברינו מוסכים על מקרים שאין ידוע אם טענות בא הכח נאמרו על דעת בעל הדין).

ומן הכלל אל הפרט:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בשני המקרים שצוינו לעיל, הן בדיון שבו נאמרו דברי עו"ד כהן קדוש והן בבקשה שהוגשה ע"י עו"ד קולסקי, הנדון לא נסוב כלל סביב פרשנות סעיף 5 המדובר, אלא סביב כשרותה של האלמנה לחתום על הסכמים בכלל. פרשנותם את סעיף 5 ככזה הגורע את כח האלמנה נכתבה ונאמרה רק להוכיח שההסכם אינו ראוי, ולא משום שעורכי הדין אכן ידעו שזהו פירושו של הסעיף.

שני עורכי הדין לא ניסחו את ההסכם, ואף לא נכחו במעמד החתימה. סביר להניח שממרחק הזמן והמקום הם נטלו לעצמם חירות לפרש את ההסכם כפי שהיה נראה בעיניהם באותה עת נכון יותר לפרשו לטובת לקוחתם. אשר על כן, אין לראות בפרשנותם משום הודאה של האלמנה והאפוטרופוסים כי הפרשנות של ההורים היא הפרשנות הנכונה.

כל שניתן להוציא מדבריהם הוא שניתן לפרש את סעיף 5 מההסכם כסעיף הבא להיטיב גם עם ההורים, ולא רק עם האלמנה, שכן עורכי הדין לבטח לא היו משתמשים בטיעון שלא היו משוכנעים שניתן לעמוד מאחוריו.

על האמור עד כה עדיין יש מקום לבעל דין לערער ולומר כי גם אם בכל הנוגע לכתבי בקשות ותגובות יש מקום לקבל את ההנחה שאין לראות בטענות משפטיות של עורכי הדין כהודאה היוצאת מפי בעל הדין (לכל הפחות לא ככלל גורף), מכל מקום מסתבר שאין לומר כן לגבי טענות המושמעות על ידי עורכי הדין במהלך דיון עצמו בנוכחות בעלי הדין, שכן במקרה זה היה על בעל הדין הנוכח בדיון לתקן את העיוות שבדברי בא כוחו ולהעמיד את הדברים על דיוקם. לפי הנחה זו, יש להתייחס לדברי עוה"ד כהן קדוש שנאמרו במהלך הדיון כהודאת בעל דין שפרשנות ההורים להסכם היא הפרשנות הנכונה.

על כך נענה, כי ממרחק הזמן והדברים הקצרים שבפרוטוקול קשה להיווכח עד כמה היו בעלי הדין ערים למשמעות הדברים, שנאמרו כנראה בקצרה בתוך שלל טענות משפטיות, ואשר כאמור, לא היתה להם משמעות אופרטיבית באותה שעה, מאחר שלטענתם היה צריך לבטל את ההסכם כולו.

ח. תוקפה של הודאת אפוטרופוס

זאת ועוד, הנוכחים באותו דיון מצד האלמנה היו למעשה האפוטרופוסים של האלמנה, שכן היא הוכרזה כפסולת דין, ולפיכך גם אם נניח שיש לראות בדברים היוצאים מפי עורך דינם משום "הודאה" של לקוחם, ובמקרה זה של האפוטרופוסים, הרי שאין זו הודאת בעל הדין שבמקרה זה היא האלמנה, אלא הודאת האפוטרופוס שלה, ואין הודאת האפוטרופוס מחייבת את החסוי, משום שהוא אינו בעל הדין.

כדברים אלו מצינו בשו"ת תורת חיים למהרח"ש (חלק א סימן כג). שם הוא מביא בתחילה דעות ראשונים ואחרונים הנראות לכאורה כחלוקות בנוגע לשאלה האם יש תוקף להודאת אפוטרופוס, ולבסוף הוא מסיק שאין מחלוקת בין הדעות השונות, שכן הם מתייחסות למקרים נפרדים:

אמנם מסתבר לי דדוקא בענין המוטל על האפוטרופוס שנתנו לו כח למכור להאכיל וגם ללוות לצרכיהם בזה האמינו לו, אבל בענין אחר בעלמא כגון להודות שאין להם תביעה על אחר, כגון כגוונא דנדון דידן שהודה שלא נשאר תביעה ליתומים וכאילו הודה לדברי הר' שלמה, והו"ל כאילו מעיד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנתן אביהם להר' שלמה אלו הבתים במתנה בחייו, נראה דהו"ל כעד דעלמא דאין מוציאין מיד היתומים על פי עד אחד.

כלומר, הודאת אפוטרופוס אינה חשובה הודאת בעל דין לחייב את נכסי החסויים, מאחר שאינו בעל הממון, אין לדבריו תוקף אלא כעדות בעלמא הניתנת על ידי אדם חיצוני. רק באותם עניינים שמכח מינויו יש לו רשות לעשותם במקום החסויים, ובכללם מעשים שיש בהם כדי לחייב את נכסי החסויים, כגון ללוות עבורם או למכור מנכסיהם לאחרים, ממילא ניתנת לו גם נאמנות כבעל הממון לטעון כי אכן פעל כפי מינויו ולוה עבורם או מכר מנכסיהם.

במקרה שלפנינו הנדון הוא על הסכם שנחתם על ידי האלמנה עצמה, וגם אם מונה לאחר מכן אפוטרופוס לייצג אותה בפני ערכאות ולטפל בענייניה, אין לראות בטענותיו בכל הנוגע להסכם שלא הוא חתם עליו כהודאת בעל דין (ופשוט שאין לראות בשתיקתו בדיון כעדות, שהרי אין עדות נמסרת בשתיקה, ואכמ"ל).

ביה"ד מוצא לנכון להתייחס בקצרה, מפאת חשיבות הענין, לטענה שהועלתה על ידי ב"כ האלמנה ולפיה אין ביד האפוטרופוסים כח לחייב את החסוי, ומבהיר כי לא ניתן לעשות שימוש נרחב בטענה זו.

טענתו זו, כי אין כח ביד האפוטרופוס לחייב את החסוי מקורה בהלכה המופיעה בשולחן ערוך (חור"מ סימן רצ סעיף יב), ולפיה לכתחילה אין לאפוטרופוס לדון בתביעה שהוגשה כנגד היתומים שהוא ממונה עליהם, מחשש שיתחייב בדין, אולם "אם ירד לדין עמו וטען בשבילם וזכה, הדין קיים".

הסמ"ע (שם ס"ק לג) מבאר את ההלכה הנ"ל באופן הבא:

אבל לכתחילה אין לו לירד לדון אדעתא דהכי דאם יזכה יהיה קיים ואם יתחייב יחזור בדין, דא"כ לקתה מידת הדין דהתובע, ומשו"ה אמרו חז"ל (ערכין כ"ב ע"א) דשורת הדין היא דאין התובע רשאי לתבוע היתומים עד שיגדלו, ואם על כל זה רצה התובע ותבען וזה ירד וזכה, הדין עמו, ואם יתחייב יחזור דהא שלא כדין תבעו, וק"ל.

היינו, אפוטרופוס שירד לדין למען היתומים וזכה בדין, פסק הדין שניתן לזכות היתומים תקף, אולם אם התחייבו היתומים בדין, פסק הדין בטל, שכן אין לאפוטרופוס רשות לחוב ליתומים. מסיבה זו קבעו חכמים שלכתחילה אין לאפוטרופוס לרדת לדין כלל, אפילו במטרה לזכותם, שכן "לקתה מידת הדין" של התובע את היתומים, שהרי במקרה שהזכות תהיה עמו, פסק הדין יתבטל, ובודאי שאין זה מן הצדק לקיים הליך משפטי העשוי להסתיים בזיכוי צד אחד או בביטול ההליך (הדברים מבוארים יותר במגיד משנה נחלות יא, ז, שהוא מקור דברי הסמ"ע).

מכאן כאמור, שואב ב"כ האלמנה את טענתו כי אין לחייב את האלמנה בגין מעשי האפוטרופוסים ודבריהם, שהרי אין להם יכולת להביא לחיובה.

טענה זו דינה להידחות בשום לב למצוין לעיל בשם הסמ"ע, כי פסק הדין המחייב את היתומים בטל מן הטעם שהתביעה נעשתה שלא כדין, שכן חכמים קבעו שעל התובע להמתין עד שיגדלו היתומים, ואז לקיים הליך משפטי תקין שבו עשוי כל צד לצאת זכאי או חייב, ולא לקיים הליך ש"לוקה בו מידת הדין". מכיון שהתובע לא שעה לדברי חכמים ולא המתין עד שיגדלו, ובכך אילץ את האפוטרופוס של היתומים לקיים עמו הליך משפטי, הרי שההליך קיים למרות שזוהו הליך שמידת הדין לוקה בו, שכן היתומים עשויים בסיומו רק לזכות ולא להתחייב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במקרה שלפנינו אין אלו פני הדברים, שכן דוקא ביתומים קטנים אמרו חכמים שאין לתבעם בהיותם קטנים מן הטעם המפורט לעיל, שניתן להמתין עד שיגדילו. ברור כי טעם זה אינו שייך בנידון שלפנינו, שכן מדובר באלמנה בגירה העתידה להישאר בגדר פסולת דין כל ימי חייה, ובוודאי שתלקה מידת הדין כפליים אילו לא יהיה ניתן לחייבה לעולם.

במקרה של פסול דין בגיר פשוט כי ניתנת לתובע רשות לתבוע את נכסיו, וממילא יש רשות לאפוטרופוס שלו לירד עם התובע לדין ולטעון כנגדו, וברור שבמקרה כזה פסק הדין שיינתן בסופו של ההליך המשפטי יקיים גם אם יחויבו נכסי החסוי.

תימוכין לדברים הנ"ל יש בדברי התוספתא המובאת בדברי הרשב"א והריטב"א על גיטין (גב, א), ובמסקנת הראשונים העולה מדברי התוספתא, וכפי שאלו מבוארים בריטב"א שם:

אפילו ב(אפוטרופוס ש)מינוהו ב"ד, אם נטלו רשות מב"ד רשאיין הם למכור ולעשות כל מה שירצו, והכי תניא בתוספתא בבבא בתרא פרק ח': אין מוכרין ברחוק וליקח בקרוב, למכור ברעה וליקח ביפה, אין [דנין] לחוב ולזכות להכניס ולהוציא [ל]יתומים, אלא אם כן נטלו רשות מב"ד. ודוקא בכל שעה כדי שיראו ב"ד באותה שעה שיש תועלת בדבר, ואם יש תועלת יעשו ואם לאו לא יעשו.

היינו, יתכן מצב שהאפוטרופוס ירד ברשות בית הדין לדון בתביעה שהוגשה כנגד נכסי החסוי, ואשר החסוי עלול להתחייב בו, שהרי לא יתכן שבית הדין יורידו אפוטרופוס לדון בתובענה כנגד החסוי בהליך שתלקה בו מידת הדין, ואשר החסוי עתיד בסיומו של ההליך רק לזכות ולא להתחייב, שאם כן, אין טעם בקיום ההליך מלכתחילה (ר' גם רמ"א חו"מ שם סוף סעיף יג, המביא את דברי הרמ"ה והטור המבוססים על התוספתא הנ"ל, אלא שמדבריהם אין להסיק כי כוונתם גם לענין ירידת האפוטרופוס לדין, ור' ערוך השולחן חו"מ שם סעיף לא, המביא את התוספתא הנ"ל, כמובא כאן).

במקרה שלפנינו, ירידת האפוטרופוסים לדין בנוגע לעיזבון המנוח היתה ברשות בית הדין ועל דעתו, ולשם כך הם מוננו כאפוטרופוסים. ומאחר שירידתם לדין היתה ברשות, הרי שגם במקרה שתחויב האלמנה בסופו של הליך בגין טענות האפוטרופוסים ומעשיהם, פסק הדין יהיה תקף, ואין לדמותו לנדון המובא בשולחן ערוך.

מן האמור עד כה מובן מפני מה אנו נזקקים לדיון בשאלה מהו תוקפה של הודאת האפוטרופוס, ולהכרעה שאין לראות בה "הודאת בעל דין".

ט. קביעת סך הממון המוטל בספק

לאחר הדיון בתוקף הודאתם של באי כח האלמנה, נחזור לדיון הראשי:

על פי האמור עד כה, נמצא שאין להכריע מבחינת נוסח ההסכם ותכליתו מה היתה כוונת הצדדים בעת חתימתם עליו, ויש לחלוק בממון המוטל בספק.

כעת עלינו לברר מהו סכום הממון המוטל בספק:

במקרה שלפנינו, כאמור לעיל, האלמנה מחזיקה זה מכבר בכספי התלויה מכח פסיקת בית המשפט. לעומת זאת, בכספי העיזבון אין מוחזק צד מהצדדים, ועל פי הוראת ביהמ"ש הנתבעות (קרי, חברת הביטוח והמעסיק) מחזיקות את הכספים עבור התובעים (ההורים והאלמנה) עד למתן צו ירושה בהתאם להסכם חלוקת העיזבון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יובהר, כי מבחינת הנדון העומד בפני בית הדין, אין לראות בכספי העיזבון ובכספי התלויים שתי תביעות נפרדות שאין קשר ביניהן, שהרי לטענת ההורים ההסכם היה הסכם משולב שחיבר בין זכויות האלמנה לזכויות ההורים, והאלמנה קיבלה יתרון בכספי העיזבון בתמורה ליתרונות שניתנו להורים בכספי התלויה. על פי טענה זו, הרי שמגיע כעת להורים יתרון בכספי העיזבון, בתמורה ליתרון המוקדם שקיבלה האלמנה בכספי התלויה, וזאת במטרה שבסופו של דבר יקבל כל צד מסך כלל כספי הפיצויים את החלק המגיע לו על פי ההסכם.

המושג ההלכתי ולפיו אין מוציאים מספק ממון מיד המוחזק בו, אין פירושו של דבר שיש בכך הכרעה של הספק וקביעה כי הממון שתחת יד המחזיק אכן שייך לו, אלא שמספק אין ביד ביה"ד להוציא את הממון מידו כדי לחלקו בין הצדדים. כלומר, ההחזקה של צד אחד בממון גורמת לכך שלא ניתן לשנות את המצב הקיים, אך בוודאי שאין לראות בכך הכרעה דין לגבי הממון המוחזק, שכן ברור שתפיסת ממון והחזקתו שלא על פי ההלכה אינן עשויות לשנות את הדין למפרע.

למעלה מן הצורך, ולהמחשת הדברים בלבד, יצוין, כי במקרה שהצד שכנגד חוזר ו"תופס" ממון המוטל בספק המוחזק ביד צד אחד (באופנים של "תפיסה" הלכתית המועילה לענין זה, שאין כאן המקום לפרטם), הרי שיש סוברים שתועיל תפיסתו להפכו כעת למוחזק, ואין לביה"ד להוציא את הממון מידו ולהשיבו למוחזק הראשון. הדברים מובנים לאור האמור לעיל, ואין כאן המקום להאריך בנושא זה (הרחבה בענין, ר' תקפו כהן סימן יט סעיף ח, קונטרס הספקות סוף כלל ג, וכללי תפיסה לבעל נתה"מ כלל טז).

לאור האמור לעיל, ברור כי במקרה ואחד מהצדדים "תפס" מקצת מהממון המוטל בספק שלא על פי ההלכה, ובשאר הממון אין מוחזק צד מהצדדים (כגון שהוא מופקד ביד צד ג', כבנדון דנן), הרי שמאחר והספק נותר בעינו על כל הסכום שעליו חלוקים הצדדים, מוטל על בית הדין לחלוק את הממון הנוותר באופן שנותן יתרון לצד שאינו מוחזק בכלום, כך שבסופו של דבר יקבל כל צד מחצית מהממון המוטל בספק, כפי המתחייב מן הדין (וזאת, בלא לפגוע בזכויותיו של מי מהצדדים בממון המגיע לו מעיקר הדין בלא ספק).

ומן הכלל אל הפרט בנדון שלפנינו:

בבואנו לבחון מהו שיעור הממון המוטל בספק בנדון דנן, מתברר כי הפער הכמותי בין עמדות הצדדים עומד על סך של 530,742 ₪. כאשר לטענת ב"כ האלמנה זכויות האלמנה העודפות מכח הסכם חלוקת הירושה מביאות לכך שתקבל סכום של 1,772,024 ₪ מכלל כספי הפיצויים (עיזבון + תלויים), ואילו לטענת ההורים זכויות האלמנה הנגרעות מכח הסכם חלוקת הממון מביאות לכך שתקבל סכום של 1,241,282 ₪ מכלל כספי הפיצויים (החשבון המלא מובא לעיל פרק ב, בסיכום טענות ב"כ האלמנה).

נמצא, אם כן, שהממון המוטל בספק עומד על סכום של 530,742 ₪. מאחר שמספק יש לחלוק ממון זה בין הצדדים, הרי שכל צד זכאי לקבל את מחצית הסכום (265,371 ₪). הרי אומר, האלמנה תזכה בסך הכל בסכום של 1,506,653 ₪ (265,371 + 1,241,282).

יצוין, כי סכום זה קרוב למדי לסכום שהאלמנה היתה זכאית לו על פי דין אלמלא הסכם הירושה, והעומד על 1,522,024 ₪ (100% מכספי התלויה בסך 1,061,484 ₪ + 50% מכספי העיזבון בסך 460,540 ₪). היינו, פער של 15,371 ₪ בלבד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

י. סמכות ביה"ד לדון בהסכם הכולל נכסים שמחוץ לעיזבון

בטרם תינתן ההכרעה על פי האמור לעיל, עלינו להתייחס לטענות ב"כ האלמנה כי פרשנות ההורים מביאה לחוסר סמכות של בית הדין משני טעמים:

הראשונה, סמכות בית הדין הרבני היא לדון היא מכח סעיף 155 (ד) לחוק הירושה. סעיף זה מאפשר לבית הדין לחלק את נכסי העיזבון בלבד, ולא לחלוק זכויות אישיות של היורשים שאינם חלק מהעיזבון ובכלל זה כספי התלויה. אשר על כן, קבלת פרשנות ההורים כי ההסכם חולש גם על נכסים שמחוץ לעיזבון, כגון תביעתה האישית של האלמנה לפיצויי תלויים, תביא לכך שהכרעת בית הדין בכל הנוגע להסכם תהיה חסרת סמכות, ותביא למסקנה כי גם פסק הדין הקודם של בית הדין ניתן בחוסר סמכות, שכן לטענת ההורים ההסכם כולל זכויות שאינן חלק מהעיזבון.

בית הדין קובע כי טענה זו ראויה להשתק, ואף תמה על ב"כ האלמנה שהעלה אותה, שהרי צד האלמנה ניהל דיונים ארוכים בבית דין זה ובביה"ד הרבני הגדול על זכות האלמנה לבעלות על הדירה הרשומה ע"ש ההורים מכח ההסכמות השניות שהושגו בבית דין זה, ובית הדין אף קיבל את עמדתם והורה להעביר את הבעלות בדירה לידי האלמנה, למרות שאין חולק על כך שדירה זו אינה חלק מהעיזבון.

בהקשר זה יצוין, כי עיני דיינים ושופטים רבים שזפו את ההסכם המדובר, שכן ההסכם נדון בגלגולים שונים במספר ערכאות שיפוטיות, וביניהן בית הדין הרבני הגדול במותבים שונים, בית המשפט המחוזי ובימה"ש העליון, ואיש מהעוברים עליו לא העיר דבר אודות כשרות ההסכם, וזאת למרות שנאמר בו במפורש כי האלמנה תקבל זכויות (מגורים) בדירה השייכת להורים, וממילא ברור לכל קורא – גם לזה שאינו מצוי בנבכי ההסכם – שההסכם מתייחס אף להעברת זכויות בנכסים שאינם חלק מהעיזבון.

לגופה של טענה נענה בקצרה, כי ההסכם ביטא את הסכמות הצדדים למתן צו ירושה, ולפיו חלוקת העיזבון תבצע באופן שונה מהחלוקה על פי דין, כאשר כל צד יזכה ליתרונות בחלק מסוים מהעיזבון. לצורך האיזון בין היתרונות, שילבו הצדדים בהסכם גם נכסים שמחוץ לעיזבון (הדירה השייכת להורים מחד, ולטענת ההורים, כספי התלויה מנגד), אולם אין בכך כדי לגרוע ממטרתו העיקרית של ההסכם ותכליתו למתן צו ירושה מוסכם, וככזה יש סמכות של בית הדין לדון בו ולתת לו תוקף של פסק דין.

יא. סמכות ביה"ד לדון בפרשנות ההסכם

הטעם השני שבגיננו טוען ב"כ האלמנה לחוסר סמכות של בית הדין להכריע כטענת ההורים, היא העובדה שבית המשפט המחוזי כבר פסק שיש להעביר את כספי התלויה לידי האלמנה, וממילא התערבות של בית הדין בנדון תהיה בבחינת התערבות ב"מעשה עשוי" שנוצר מכח פסק דינו של ביהמ"ש.

בית הדין סבור כי אילו היה בית הדין נדרש לדון כעת בהשבת כספים שכבר הגיעו ליד האלמנה מכח פסיקת בית המשפט, הרי שהיה זה בבחינת התערבות במעשה עשוי. אולם בפועל, בשום שלב לא הוגשה תובענה שכזו בפני בית הדין, ולא הונחה לפתחו בקשה שיש בה כדי לשנות את "המעשה" שנקבע על ידי בית המשפט, שכן גם לטענת ההורים (שאינה מתקבלת בסופו של דבר), האלמנה זכאית לקבל 200,000 ₪ (בקיורב) הנוספים על הסכום שנפסק לה בעבר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בבית המשפט, וממילא אין לראות בבחינת טענותיהם ובדיון עליהן משום התערבות במעשה עשוי.

טענת ב"כ האלמנה כי ביהמ"ש המחוזי כבר הכריע ביחס לפרשנות הנכונה של ההסכם, דינה להידחות, שכן ביהמ"ש כלל לא דן לגופו של ההסכם לחלוקת העיזבון, ולא נכנס לעובי הקורה כיצד יש לפרשו. כל שעמד לנגד עיניו היתה התובענה לחיוב המעסיק בפיצויים עקב תאונת העבודה, ובמסגרת זו הוא עמד על הבטחת זכויות האלמנה כתלויה, וזכויות אלו נשמרו לה בכל שלב משלבי הדיון, הן על ידי ההורים והן על ידי בית הדין.

אמנם לא נעלם מעיני בית הדין, כי מניסוח פסקו של בית המשפט ניכר שלהבנת בית המשפט ההסכם אינו כולל התחייבות לחלוקת כספי התלויה בין הצדדים, וכבר נכתב לעיל כי בית הדין ער לעובדה שאכן זהו הרושם הראשוני שנוצר למקרא ההסכם. אולם בית המשפט לא הכריע מהי הפרשנות הנכונה של ההסכם, ואף לא נדרש לעשות זאת על ידי מי מהצדדים. כל עניינו היה תביעת הפיצויים שהונחה לפניו, ועל כך נסובו דבריו. בהתאם לכך אף הקפיא בית המשפט את הכספים שנפסקו על ידו לעיזבון עד להכרעה בענין צו הירושה, הכרעה שהיא בסמכותו של בית הדין הרבני, ואשר בית הדין נדרש לה כעת בפסק דין זה.

לסיכום:

מנוסח ההסכם לא ניתן להכריע אם כספי התלויה כלולים בחלוקה עליה התחייבו הצדדים בסעיף 5 מההסכם. גם כוונת השטר ותכליתו אינן ברורות בענין זה (והוכח שאף ב"כ האלמנה פירושוהו כרצונם, לפי הענין הנדון). בהתאם לכך הענין הנדון נותר בספק, ומאחר שאין צד מהצדדים המוחזק בכספי העיזבון, יש לדון כספים אלו כממון המוטל בספק שהצדדים חולקים בו.

ונפרט הסכומים שיש לציין בצו הירושה:

סכום הממון המוטל בספק עומד על סך של 530,742 ₪ (כמפורט בפרק ח), ועל כן המחצית לכל צד עומדת על סך של 265,371 ₪.

הסכומים מכספי העיזבון שאין לגביהם מחלוקת כי הם מגיעים לצד מהצדדים הם כדלקמן:

אין חולק כי לאלמנה מגיע מכלל כספי הפיצויים סך של 1,241,282 ₪ (החישוב מפורט לעיל בפרק "טענות הצדדים"). נמצא, כי אין ספק שלא אלמנה מגיע סך של 179,798 ₪ מכספי העיזבון, לאחר שקיבלה, כאמור, יתרון בכספי התלויה.

כמו כן, אין חולק כי להורים מגיע מכלל כספי הפיצויים (הבאים כולם מכספי העיזבון) לפחות סך של 210,540 ₪ (50% מיתרה של 921,080 ₪ לאחר ניכוי 500,000 ₪).

בחישוב הסכום שמגיע לכל צד באופן ודאי עם הסכום המגיע לו לאחר חלוקת הממון המוטל בספק, עולה כי כל צד זכאי לסכומים הבאים:

האלמנה זכאית לקבל מכספי העיזבון סך של 445,169 ₪ $(265,371 + 179,798)$.

ההורים זכאים לקבל מכספי העיזבון סך של 475,911 ₪ $(265,371 + 210,540)$.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פסיקתא

לאור הנ"ל, מורה בית הדין על הוצאת השלמה לצו הירושה, ולפיה יחולקו כספי הפיצויים שנפסקו לעיזבון המנוח באופן הבא:

א. מסך של 921,080 ₪ שנפסקו כפיצויים לטובת עיזבון המנוח, זכאית האלמנה [מ' ר'] לקבל סך של 445,169 ₪, וההורים [מ' וג' ר'] זכאים לקבל סך של 475,911 ₪.

ב. כל סכום כסף נוסף הנותר בעיזבון המנוח, ואשר הצטבר כתוצאה מריביות על כספי הפיצויים שנפסקו לטובת העיזבון, יחולק בין הצדדים על פי היחס הנ"ל (היינו, 48.3% לאלמנה, 51.7% להורים).

מותר לפרסם פסק דין זה בהשמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום כ"ז במרחשון התשע"ז (28.11.2016).

הרב אריאל שוייצר

הרב אלימלך וסרמן

הרב מיכאל צדוק – אב"ד